

Fries, Stirnseite mit Relief von drei bärtigen Männerprofilen.

Abb. 33: Česká Lípa, Haus Nr. 2, Portal aus dem J. 1555. Nördlicher Teil vom Fries, südliche Seite mit zwei Rosetten.

Abb. 34: Česká Lípa, Haus Nr. 2, Portal aus dem J. 1555. Westliche Stirnseite des Friesmittelteils mit gespaltenen deutschen Schildern, die das Schriftband mit der Jahreszahl 1555 und den Initialen HL über den gekreuzten Schlüsseln begleiten, am Gesims ein kleiner deutscher Schild wohl mit dem Vorhängeschlossmotiv.

Abb. 35: Česká Lípa, Haus Nr. 2, Portal aus dem J. 1555. Fries, untere Seite des Mittelteils mit zwei Rosetten und einer heraldischen Lilie.

Abb. 36: Česká Lípa, Haus Nr. 2, Portal aus dem J. 1555. Fries, nördliche Seite des südlichen Teils mit dem Kegelrelief.

Abb. 37: Česká Lípa, Haus Nr. 2, Portal aus dem J. 1555. Fries, westliche Stirnseite des südlichen Teils mit zwei verflochtenen Drachen.

Abb. 38: Česká Lípa, Haus Nr. 2, Portal aus dem J. 1555. Fries, südliche Seite des südlichen Teils mit dem Motiv des Teufelskopfes.

Abb. 39: Prag, Burg, Altes Palas, Eingang in die Räume unterhalb der Alten Landtagsstube. Architrav-Ädikula mit tordierten Säulenschaft, wohl aus der frühen Phase des Benedikt-Ried-Umbaus vom Ende des 15. Jahrhunderts (Foto P. Měchura, 2006).

Abb. 40: Police (Pullitz, Bez. Třebíč), Schloss, Westflügel, Treppenloggia. Detail der tordierten, das Gewölbe und Überdachung der Loggia tragenden Säulen (Foto M. Panáček, 2009).

Abb. 41: Chrudim (Pardubitzer Kreis), Kirche der hl. Katharina, westliches Eingangsportal aus dem 1. Drittel des 16. Jahrhunderts. Detail des nördlichen Kapitells (Foto M. Panáček, 2004).

Abb. 42: Pardubice, Hl. Bartholomäuskirche, frührenaissancezeitliches Nordportal, 1514-1519. Detail des östlichen Kapitells (Foto M. Panáček, 2004).

Abb. 43: Chojnów (Haynau, Niederschlesische Wojwodschaft, Polen), Eckhaus am Marktplatz. Detail eines Pilasterkapitells mit Eckköpfchen einer großen renaissancezeitlichen Fensterädikula (Foto M. Panáček, 2007).

Abb. 44: Luban (Lauban, Niederschlesische Wojwodschaft, Polen), Rathaus. Portal im Obergeschoss, datiert 1541. Detail eines Pilasterkapitells von der renaissancezeitlichen Ädikula mit Eckköpfchen (Foto M. Panáček, 2004).

Abb. 45: Cheb (Eger), Schirndingerhaus Nr. 508. Der das Flurgewölbe tragende Pfeiler mit Motiv der diagonalen Löwenköpfchen am niedrigen Ringkapitell aus dem Hausumbau um 1623 (Foto M. Panáček, 2009).

Abb. 46: Lwówek Śląski, Pfarrkirche der Himmelfahrt Mariä. Steinmetzzeichen Hans Lindeners am Tympanon des Südportals vom Orgelemporeneingang, 1558-1559 (Zeichnung J. Panáček, 2004).

Abb. 47: Czerna (Klein-Tschirne [früher Alteichen], Niederschlesische Wojwodschaft, Polen), Schloss. Gesamtansicht des gewaltigen Renaissance-Eingangsportals, am Schlußstein Datierung 1558, Initialen HL und Steinmetzzeichen Hans Lindeners (Foto M. Panáček, 2004).

Abb. 48: Czerna, Schloss. Eingangsportalsschlußstein. Skizze der Datierung 1558, der Initialen HL und des Steinmetzzeichens Hans Lindeners (Zeichnung J. Panáček, 2004).

Abb. 49: Lwówek Śląski, Pfarrkirche der Himmelfahrt Mariä, Wendelstein zur südlichen Orgelempore. Name, Steinmetzzeichen und Jahreszahl 1543 an der Rückseite einer Treppenstufe (Zeichnung J. Panáček, 2004).

Abb. 50: Lwówek Śląski, Pfarrkirche der Himmelfahrt Mariä, Wendelstein zur südlichen Orgelempore. Detail – tordierter hohler Treppenspindel, entworfen und ausgeführt direkt von Hans Lindener, 1543 (Foto M. Panáček, 2004).

Abb. 51: Lwówek Śląski, Rathaus. Eines der gekoppelten Fenster im Erdgeschoss mit der großen renaissancezeitlichen Architrav-Ädikula mit ähnlichen Reliefmotiven wie am Portal aus dem J. 1555 in Česká Lípa (Foto M. Panáček, 2004).

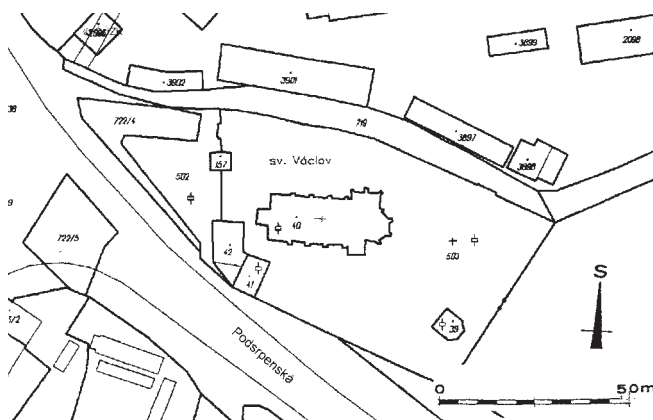
(Übersetzung J. Noll)

NEZNÁMÉ DÍLO ANSELMA LURAGA - BAROKIZACE KOSTELA SV. VÁCLAVA VE STRAKONICÍCH

FRANTIŠEK KAŠIČKA - PAVEL ZAHRADNÍK

Hřbitovní kostel sv. Václava ve Strakononicích je pozoruhodný z několika hledisek. Podle spolehlivých písemných pramenů byl založen Bavorskem III. ze Strakonice v dnes již zcela zaniklé vsi Lomu, jihovýchodně od jeho sídelního hradu.¹⁾ Relativně velké rozměry dnešního kostela s obdélnou lodí, s nárožní věží a s pětibocí uzavřeným závěrem kněžiště, ke kterému na severním boku přiléhá bývalá kaple sv. Michaela, vedly ve starší literatuře ke spekulaci, že nejstarší kostel byl podstatně kratší, se čtyřbokým kněžištěm. Teprve později, za Viléma ze Strakonice, jenž byl nástupcem Bavora III., mělo být podle této literatury východnější postaveno kněžiště dnešní a starší loď měla být prodloužena.²⁾

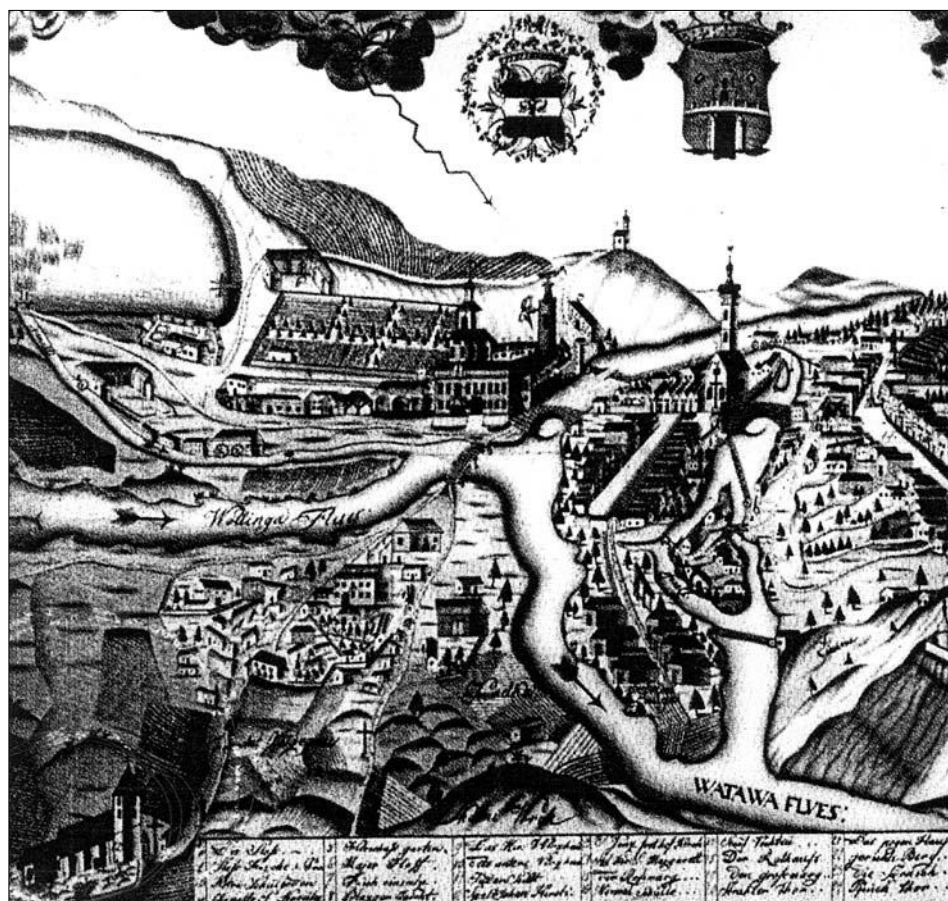
Oproti tomuto názoru se nabízí pravděpodobnější závěr, který předpokládá založení kostela již v dnešních rozměrech. Vláda Bavora III. nad rodovým majetkem trvala 30 let – od roku 1278 do roku 1308. Za svého působení založil pravidelné město Bavorov s rezidenčním hrádkem a povýšil na město svou trhovou osadu Horažďovice (kde rovněž založil kostel). Živelné rostoucí osídlení v záplavovém území při soutoku Otavy a Volyněky severně od strakonického sídelního hradu Bavorů (o který se od roku 1243 rod dělil s rytíři johanitského řádu) s blízkými vesnicemi Bezděkovem a Žabovřesky dosud městský statut postrádalo. Nabízí se proto celkem oprávněná domněnka, že Bavor III. zamýšlel na místě vesnice Lomu založit nové město, chráněné před záplavami a s možnostmi rozvinutí pravidelného půdorysu s rozměrným tržištěm. To by mohlo vysvětlovat skutečnost, že Bavorskem III. založený kostel, sloužící poté jako farní kostel pro Strakonice, mohl mít hned od počátku dnešní, vcelku monumentální rozměry.³⁾ Když si pak někdy před rokem 1308 synové Bavora II., Bavor III. a Vilém, rozdělili rodový majetek, Strakonice získal Vilém a nadále houstnoucí osídlení v blízkosti hradu vedlo asi k ústupu od dalších záměrů na novou městskou lokaci u farního kostela.

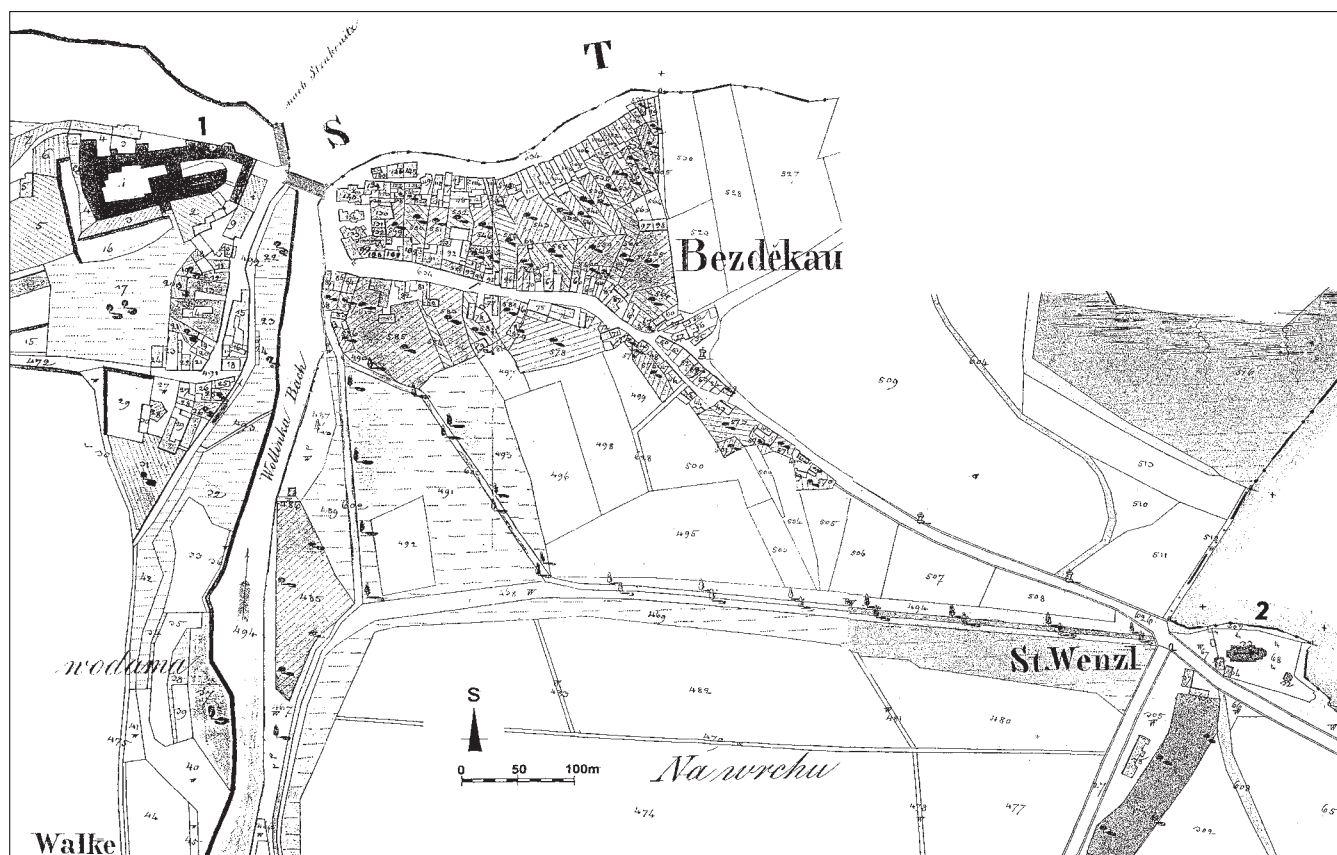
Obr. 1: Strakonice, dnešní situace kostela sv. Václava.

Kostel se zřejmě, jak to bylo obvyklé, začal stavět od kněžiště. Nasvědčovalo by tomu i druhotné použití snad poškozených žebířů do zdiva západního štítu lodi. Stavba probíhala na přelomu 13. a 14. století. Širší klínová žebra byla u nás používána již před polovinou 13. století, trojlísty ve vimperku sanktuária by se daly zařadit do doby výstavby, která se možná protáhla až do doby vlády Viléma ze Strakonice. Loď byla od počátku plochostropá. Z Vilémovy doby snad pochází přístavba boční kaple sv. Michaela, uvažovaná asi od počátku jako kaple pohřební, jejíž články žebrové klenby – shodné s klenbou kněžiště – budí dojem, že byly zhotoveny stejnou kamenickou hutí a že výstavba kaple bezprostředně na dokončení kněžiště navázala. Na dodatečné přistavení kaple soudíme z přilehlého opěráku závěru kněžiště, který by současně budované východní čelo kaple společlivě nahradilo.

Někdy v době vlády Viléma ze Strakonice (1308–1359) byla asi

Obr. 3: Strakonice, pohled z konce 18. století. Hřbitovní kostel sv. Václava (vlevo dole) je zachycen již v dnešní podobě. Muzeum středního Pootaví, Strakonice, reg. 12635.

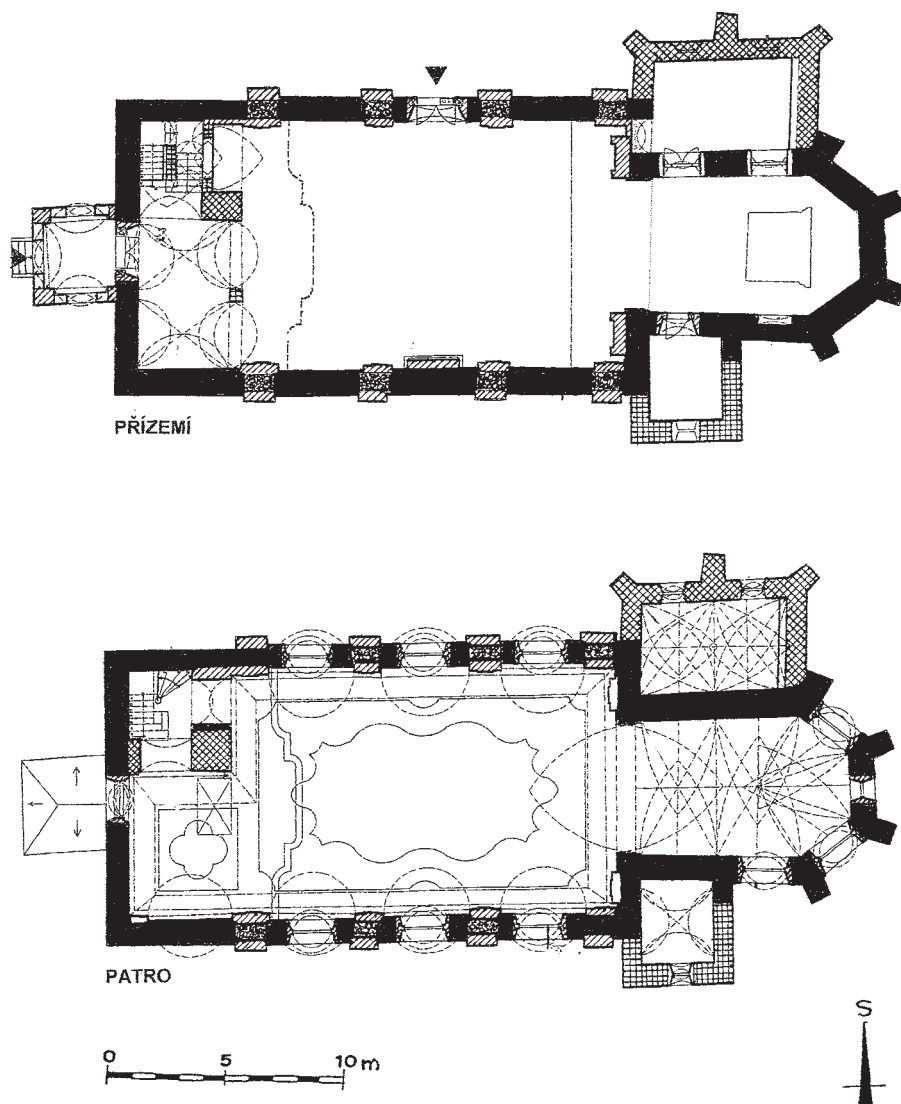

Obr. 3: Strakonice, výřez z katastrálního plánu obce Bezdekova z roku 1837 se strakonickým hradem a s kostelem sv. Václava (vpravo dole, Zeměměřický úřad Praha).

do severozápadního nároží loď vložena zvonová věž, která se otevírala k lodi a do podkruchtí těžkopádnými lomenými oblouky a dosahovala ve zděné podobě pod podlahu dnešní zvonové stolice. Původní zvonová nástavba byla asi pouze obedněná. Dodatečné vložení nárožní věže (která byla starší literaturou považována za nejstarší dochovaný členek kostela, vybudovaný ještě pod vlivem tradic románského stavitelství) jednoznačně dokládají zřetelné spáry vymezující starší západní štít. U kostela byla současně postavena fara a uvádí se tu i hospodářský dvorec.

Na počátku 15. století rod Bavorů vymřel a celé Strakonice přešly do majetku řádu johanitů (později nazývaných maltézskými rytíři). Z informace o tom, že Strakonice byly po roce 1420 dobývány husity, by se dalo usuzovat, že při pustošení jejich okolí mohla být poničena i ves Lom se zdejším strakonickým farním kostelem sv. Václava. Poškození kostela v době husitských válek či za dalších „domácích“ válek v době poděbradské si mohlo vynutit velkou pozdně gotickou opravu kostela s výměnou všech krovů za nové konstrukce. Dendrochronologické datování prvků dochované krovové soustavy s dvojicemi hambalků a dvěma páry vzpěr v plných vazbách upřesnilo dobu jejího budování do přelomu třetí a čtvrté čtvrtiny 15. století – do období počátku vlády krále Vladislava Jagellonského, kdy velkopřevorem johanitské komendy byl Jan z Vartemberka (1468–1511), nositel významných státních funkcí.⁴⁾ Nedochovaný pozdně gotický krov nad kaplí sv. Michaela je nutno si představit buď jako sedlo souběžné s krovem kněžiště, nebo jako sedlo ke krovu kněžiště kolmé s valbou nebo štítem nad severním bokem. Je doloženo, že samotné město se v této době značně obohatilo, byla v něm vysazena radnice, zřízen sklad soli a máme k dispozici i další doklady prosperity města.

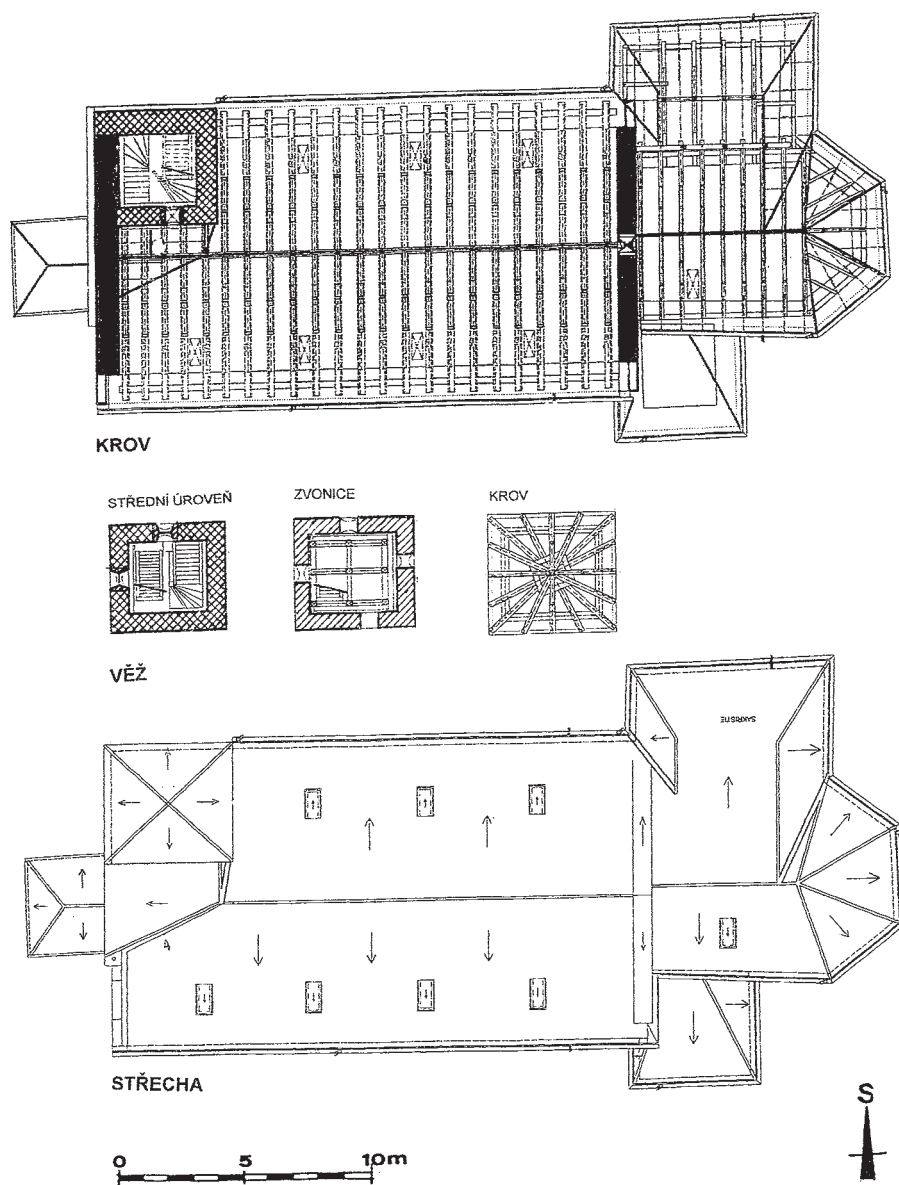
Na stavební vstupy do kostela sv. Václava v období renesance můžeme opět usuzovat pouze z nepřímých informací a z výsledků terénního průzkumu. Získání nových zvonů v letech 1542 a 1580 (starší zvon, zvaný Václav, odlil zvonář Matěj Špic z Roudnice, mladší zvon, zvaný Salvátor, Brikcí z Cimperka)⁵⁾ předcházela možná úprava starší zvonové nástavby nad nárožní věží. Výrazné hřebínky na hranách styčných výsečí valené klenby v dnešním podkruchtí připomínají, podobně jako ve staré sakristii, jejich pravděpodobný

Obr. 4: Strakonice, kostel sv. Václava: půdorys přízemí, půdorys úrovně 1. patra, krovy, střechy a vyšší patra věže ve stavebně-historické analýze (zaměření zhotovila firma MURUS České Budějovice 2008, upraveno a doplněno). Černé a husté mřížky značí etapy gotické výstavby, mřížky kolmé ke konstrukci – zdivo renesanční – a šikmé šrafy – zdivo barokní. Přerušované pojednání značí zařazení hypotetické.

renesanční původ. Z období renesančního slohu pochází i řada náhrobků nešťastně druhotně použitých jako dlažba pod vítězným obloukem a v bývalé kapli sv. Michaela. Nelze ovšem vyloučit, že některé z posledně uvedených stavebních zásahů pocházejí až z období třicetileté války, kdy tu byl podle dendrochronologického datování vložen kolem let 1636–1637 stropní trám věžního patra se vstupem do podkrovní nad kostelní lodí. Z téhož válečného období možná pochází i primitivní zednické provedení výstupního schodiště z přízemí věže ke kruchtě a jeho částečné zaklenutí.

Následující zprávy od 2. poloviny 17. století se týkají převážně kostelního mobiliáře. V jeho zevrubném soupise, jenž obsahuje inventář všech strakonických kostelů z roku 1718,⁶⁾ zaujme zejména zpráva, že v kapli sv. archanděla Michaela, jejíž zasvěcení je tu poprvé uvedeno, se tehdy nacházela krypta, sloužící jako pohřebiště rodiny Fohlitorů, a že zvenčí na zdi téže kaple byl obraz sv. Václava stojícího mezi dvěma anděly, dlouhý 3 lokty (tj. asi 180 cm), v černém orámování. Nad kostelní lodí byl tehdy dosud starý dřevěný pomalovaný strop, možná ještě pozdně gotického

původu. V kostele bylo celkem pět oltářů, kromě hlavního oltáře a oltáře v kapli sv. Michaela ještě oltáře Panny Marie, Smrti Panny Marie a sv. Máří Magdaleny.

Uvedený stav setrval až do roku 1738, kdy vstupuje na scénu Anselmo Lurago a kdy byla realizována velkorysá barokní proměna všech fasád kostela, v interiéru pak barokizace především hlavní lodi a kruchty. Barokní úpravy ustálily obraz kostela do podoby, který se dochoval dodnes. Zjištění, že Anselmo Lurago byl projektantem barokní úpravy kostela sv. Václava ve Strakonici, nově doplňuje přehled tvůrčích činností tohoto pražského architekta, jehož dílem jsou jinak převážně novostavby.

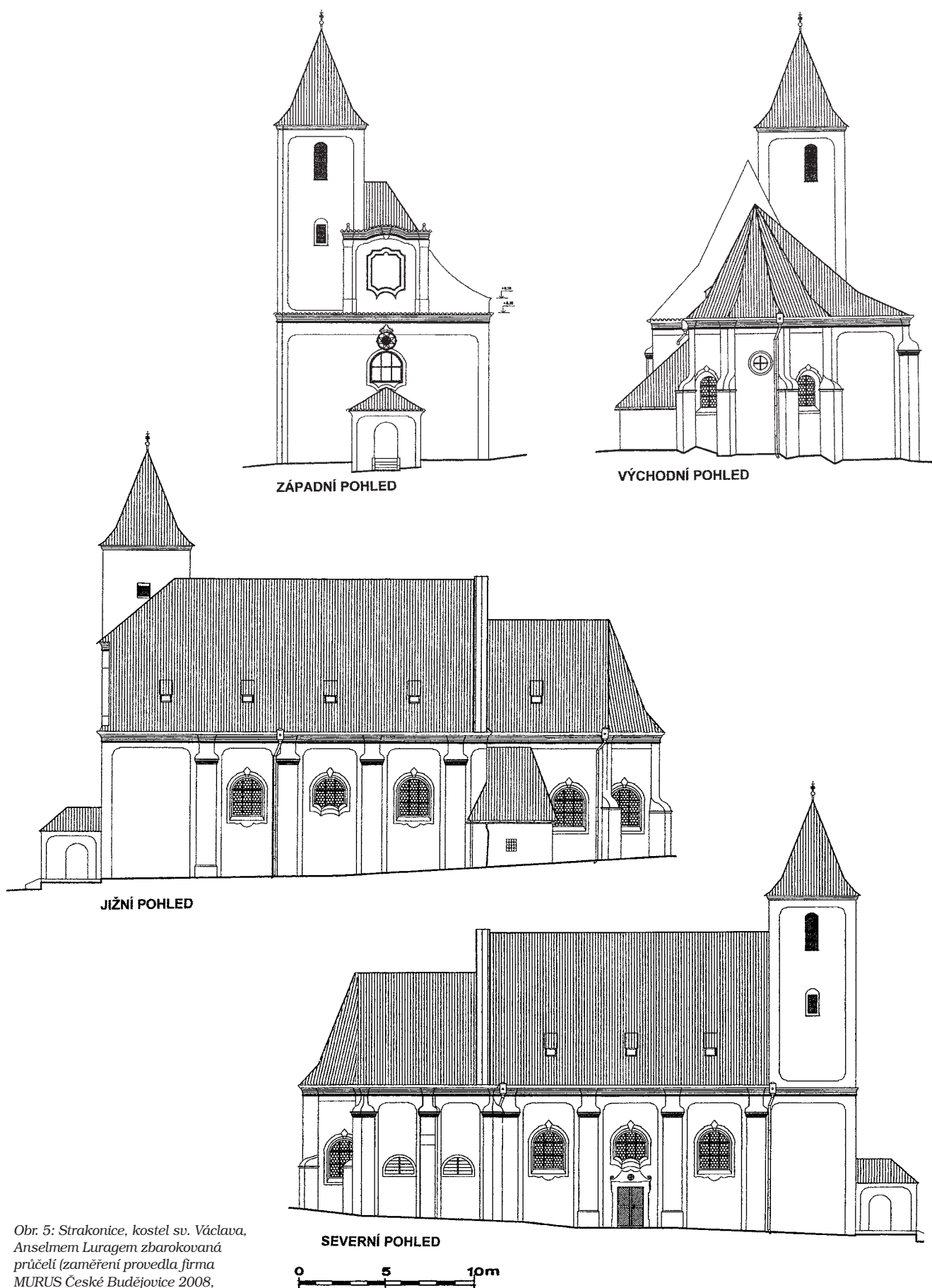
Hlavní stavební zásahy do obvodového pláště kostela spočívaly ve výškovém sjednocení lodi, kněžiště a kaple nadezdívkami obvodových zdí s průběžnou hlavní římsou. Pozornost tu byla věnována zejména pohledově exponovanému západnímu čelu kostela s nárožní věží, u níž projektant nahradil horní zvonové patro novou zděnou konstrukcí. Existence nárožní věže nedovolila zde v plné míře realizovat symetrické řešení západního štítu. Jeho střední díl nad

průběžnou hlavní římsou a pod mírně zvlněnou římsičkou horní zůstal proto na severním boku bez zhoupnutého křídélka. V ose horního štítu je umístěn štukový kasulový rámec pro dnes již neexistující obraz světce. V téže střední ose navazuje pod hlavní římsou plastický kruhový terč se znakem tehdejšího maltéžského velkopřevora Františka Antonína hraběte Königsegg-Rothenfelse, jenž zastával velkopřevorský úřad v letech 1737–1744. Pod znakem je prolomeno půlkruhem zaklenuté okno s dole vykrajovaným štukovým rámcem. Dolní otevřená předsíňka před západním vstupem do kostela sem byla přistavěna dodatečně.

Boky hlavní lodi mezi kněžištěm a západním dílem kostela s věží a kruchtou člení čtveřice pravoúhlých přílozek na tři pravidelná pole, která jsou stejně jako stěny věže a díly fasád kaple mezi gotickými opěráky lemovány lesenovými rámci se čtvrtkruhy vykrojenými horními rohy. Na kněžišti nahrazují tyto rámce pouze svislé leseny při hranách polygonálního závěru vybíhající ze zhoupnutých nástavců poměrně nízkých gotických opěrných pilířů. Oproti nim byly opěrné pilíře boční kaple sv. Michaela při Luragově úpravě asi naopak nadezděny a nahore nad výrazněji profilovanými římsičkami opatřeny opět zhoupnutými

nástavci. Z jejich hran vyrůstají nad opěráky již jen krátké svislé lesenové pásy, nad nimiž se hlavní římsa lehce zalamuje. Podobně byly ve stejné výši ukončeny pravoúhlé příložky na obou bocích kostelní lodi. I tyto boky prozrazují snahu architekta o symetrické řešení jednotlivých dílů fasád. Okna obou krajních dílů těchto fasád jsou lemovaná omítnutými, dole vykrajovanými pásy. Mají prosté půlkruhové záklenky a rovné parapety, podobná střední okna jsou spíše kasulová, v parapetech zhoupnutá do tří segmentů. Symetrii severního průčelí kostelní lodi ještě více zvýrazňuje pod kasulové okno vložený pravoúhlý žulový vstupní portál. Štukový vykrajovaný nástavec portálu s bočními volutkami nese kruhový terč s maltéžským křížem.

Pravoúhlým příložkám na vnějších průčelích kostelní lodi odpovídají podobné příložky na bocích interiéru lodi. Tam jsou navzájem propojeny půlkruhovými pásy do podoby rozměrných slepých arkád. Vybudování vnějších a vnitřních přílozek tvoří zesilující pilíře nosných podélných zdí kostelní lodi. Vzájemné provázání přílozek by ovšem dnes mohl objasnit pouze hloubkový průřez.

Obr. 5: Strakonice, kostel sv. Václava, Anselmem Luragem zbarokovaná průčelí (zaměření provedla firma MURUS České Budějovice 2008, upraveno).

Obr. 6: Strakonice, kostel sv. Václava. Panoramatický pohled na přístup ke kostelu od západu (všechny snímky F. Kašička, 2009).

Celá barokní renovace kostelní lodi ostatně představovala i technicky nebývale náročný proces. Kvalitní pozdně gotický krov, který bylo rozhodnuto zachovat, měl ovšem zřejmě narušenou pozednici, zhlaví některých krokví a zejména vazné trámy, nesoucí malovaný rovný podhled. Je nutno si představit, že nová nadezdívka obvodových zdí lodi dovolila osadit nové pozednice výše, na ně položit nové vazné trámy a všechny krokve postupně zkrátit a přeplátovat je s novými vaznými trámy. Na jednotlivé krokve byly současně vysoko nasazeny nové námětky. Současně musely být také podříznuty svislé střední sloupky v plných vazbách vyvěšující původně níže položené vazné trámy. Zkrácené sloupky byly nad novými vaznými trámy podvléknuty novým podélným prahem. Nové vazné trámy (při rozponu přes 10 m mezi pozednicemi) podepřely šikmé vzpěry osazené na nižší nadezdívce vnitřních slepých arkád, které současně tvoří nosné články mohutných fabionů. Barokní adaptace středověkého kostela zde tedy přinesla i ojedinělý konstrukční zásah. Nad kněžištěm zůstal pozdně gotický krov bez výraznějších zásahů, změnu přineslo nové pultové zastřešení kaple sv. Michaela.

Luragova barokizace interiéru kostela se omezila na hlavní loď. Omítkové pilastry na příložkách byly opatřeny čabrakovými hlavicemi, rovný strop ozdobily profilované štukové rámce. Velká pozornost architekta barokní úpravy byla věnována čelu západní kruchty dynamicky vypjaté svým parapetem do prostoru. Zajímavou, svéráznou úpra-

Obr. 7: Západní štít kostela s předsíní a nárožní věží.

vu získalo i nadpraží přestukovaného gotického vítězného oblouku, nad nímž se barokní bohatě profilovaná průběžná obvodová římsa pod stropním fabionem prohnutě lomí směrem vzhůru do podoby jakési supraporty. Svérázný výsledek přinesl pokus o symetrické řešení západního čela lodi s vloženou nárožní věží. K úspěchu přispívá vysunutí parapetní zídky symetricky řešené kruchty, méně pak v přízemí opakování arkády podkruchtí mělkým slepým obloukem kolem lomeného otvoru do podvěží.

Významným přínosem archivního bádání je zjištění autora projektu stavební úpravy kostela, kterým byl, jak již bylo uvedeno, přední pražský architekt své doby Anselmo Lurago.⁷ Zdá se ovšem, že při svém návrhu byl limitován vyšší finančními prostředky kostelní pokladny a strakonického maltézského velkostatku, jak lze předpokládat z ponechání starší zednické adaptace výstupu na kruchtě v podvěží či z prostého stanového zastřešení věže, ačkoliv v novostavbách Anselma Luraga výrazně formované cibulové střechy kostelních věží násobí účín hmotové skladby jejího panoramatického působení (nárožní věž kostela v Jezvě u České Lípy, věže kostelů ve Veliši či v Rabštejně).⁸

Anselmo Lurago, „císařský fortifikační stavitel“ (jak se podepsal na dochované kvitanci), byl na stavbě ve Strakonici přítomen na počátku přestavby kostela, od 2. do 10. května 1738, přičemž za tento osmidenní pobyt obdržel diety ve výši 16 zlatých; vlastní realizaci stavby však řídil nejmenovaný pražský polír. Účty nepopisují podrobně

Obr. 8: Nárožní věž s dílem severního průčelí kostelní lodi při pohledu od severovýchodu.

Obr. 9: Detail střední osy severní stěny kostelní lodi se vstupním portálem.

průběh práce zedníků; zmiňují se jen o stavbě sloupů, čímž je zřejmě myšleno založení a přizdívání přílozek k podélným zdem kostelní lodi více méně navzájem provázaných snad probouranými kapsami a otvory. V účtech se dále připomíná ocenění dnešních dvou pravouhlých žulových vstupních portálů, které zhotovil nejmenovaný kameník, a uvádí se jméno „německého tesařského mistra“ Jakuba Rabschitzze, který zde pracoval spolu se synem, jakožto jediným svým tovaryšem, a jehož dílem byla uvedená náročná výměna vazných trámů ponechaného středověkého krovu, nového krovu nad boční kaplí, nasazení nových dlouhých námětků a také vazba krovu nad nárožní věží. Střechy pokryli prejzy Jakub a Daniel Marcovští z Bezděkova. Z dalších účastníků je třeba připomenout truhlářského mistra Vojtěcha Klečku, jehož dílem je zřejmě konstrukce konzolovitě předsunutého dílu západní kruchtty a dále vstupní dveře do obou portálů. Vedle toho Klečka rozebíral oltáře a kostelní lavice, které po ukončené úpravě interiéru opět sestavoval na místo. Zámečnické práce prováděli místní mistři Jan Měřička (železné rámy do oken) a Jakub Pelikán (kování obou vstupních dveří). Oboje nové dveře zdobilo 160 velkých pocínovaných „cvoků“. Zasklení všech kostelních oken kruhovými terčíky do olova bylo svěřeno sklenářům Samuelu Müllerovi ze Strakonice. Mezi dalšími rozličnými výdaji byly například i kotouče drátů pro rákosové stropy nad kostelní lodí a kruchtou. Podle účtů bylo za všechny tyto práce, provedené během jednoho roku 1738, zapláceno z kostelní pokladny celkem 695 zl. 34 kr. (z toho 363 zl. 10 kr. 3 pen. obdrželi zedníci a 71 zl. 48 kr. tesaři); postrádáme

v nich ovšem jakoukoliv zmínku o náročném štukátorské práci i o práci malířské a není v nich uveden ani stavební materiál, který byl zřejmě dodán přímo strakonickým velkostatkem.

Jak na základě Luragova autorství přestavby strakonického kostela sv. Václava, tak i podle jeho dalších doložených aktivit (již známé účasti na stavbě poutního kostela sv. Jana Křtitele nad Radomyšlí v letech 1733–1736,⁹⁾ hlavně pak jeho stavebního podnikání na strakonickém hradě,¹⁰⁾ z něhož je třeba vyzdvihnout barokizaci věže hradního kostela sv. Prokopa v roce 1750¹¹⁾ můžeme usoudit, že Anselmo Lurago byl v této době zjevně stavitelem řádu maltezských rytířů. Je možné, že tuto funkci převzal po smrti Bartolomea Scottiho, u kterého po více let až do konce jeho života pracoval a jenž zemřel 1. února 1737;¹²⁾ přestavba strakonického kostela sv. Václava je tedy jednou z prvních Luragových samostatných prací.

Informace čerpané z účtů o přestavbě kostela sv. Václava upřesňují údaje, jež nám poskytuje další kostelní inventář, sepsaný záhy po přestavbě kostela v roce 1742. U vstupu v západním štítu se tehdy připomíná „pergula“ (zřejmě předsíň), na níž je na zdi „krásně vytesaný krucifix, veliký dva lokty“, tedy asi 120 cm. Ve štukovém rámcí západního štítu byl tehdy namalován olejovými barvami „krásný obraz sv. Václava mučedníka, velký asi 4 lokty“, tedy přibližně dva a půl metru, pod kterým se dodnes zachoval znak velkopřevora hraběte Königsegg. Nad kostelem byl kříž s makovicí a socha sv. Václava. Uvnitř kostela se (kromě oltářů sv. Michaela, sv. Máří Magdaleny a sv. Kříže) nachá-

zel „nový a krásný“ hlavní oltář, dosud neštafirovaný a zatím jen se zapůjčeným oltářním obrazem, a rovněž nový oltář sv. Čtrnácti pomocníků.¹³⁾

Kostelní účty z let 1739 až 1744 se bohužel nedochovaly, ale z tohoto inventáře je zjevné, že na vlastní přestavbu kostela navazovaly někdy v letech 1739 až 1742 ještě některé další práce, například namalování obrazu sv. Václava na průčelí kostela či pořízení nového hlavního oltáře, o kterých není v účtech z roku 1738 žádná zmínka. Teprve roku 1746 byl na hlavní oltář pořízen nový obraz, o jehož potřebě se psalo již v inventáři z roku 1742. Nový velkopřevor Václav Jáchym svobodný pán Čejka z Olbramovic proto 21. srpna 1746 na strakonickém zámku nařídil, aby bylo z kostelních peněz zapláceno 50 zl. „pražskému malíři za nový oltářní obraz na hlavní oltář kostela svatého Václava.“ Jméno tohoto pražského malíře bohužel neznáme.¹⁴⁾

Z dalších účtů a kostelních inventářů zjišťujeme, že další stavební vstupy do zbarokizovaného kostela byly nadále již zcela ojedinělé, týkaly se zejména opravy prežových střech, provedené v letech 1768–1769, zatímco roku 1770 byla při opravě jednoho ze zvonů nutná asistence tesaře, jemuž bylo placeno i za zhotovení dveří na schody do věže v úrovni kruchty. Roku 1773 byl kostel nově vybělen a nadále se prováděly menší opravy střech.¹⁵⁾ Z inventáře sepsaného v roce 1776 se dozvídáme, že již tehdy byla stará sakristie při jižním boku kněžiště velmi vlhká a že měla oproti dnešnímu stavu ještě druhý vstup přímo ze hřbitova. Kromě oltářů a staré kazatelny zmiňuje soupis z roku 1776 u kostela dnes již neznámé 4 krypty.¹⁶⁾

Určitý významový zlom v osudech kostela nastal dne 12. února 1787, kdy byl hradní kostel sv. Prokopa ve Strakonici povýšen na kostel děkanský, kostel sv. Václava přestal být farním a stal se kostelem hřbitovním.¹⁷⁾ Téhož roku byla v rámci reforem Josefa II. zrušena při kostele kaple sv. Michaela (současně s dalšími třemi strakonickými kaplemi, totiž kaplí Nejsvětější Trojice, kaplí sv. Vojtěcha a kaplí sv. Kříže, z nichž první dvě se nacházely na hřbitově) a uvažovalo se dokonce i o jejím zboření.¹⁸⁾ V kapli sv. Michaela tehdy dosud stál starý oltář sv. Michala a visel tu „prastarý“ obraz Pohřbu Panny Marie. Ke zboření zrušené kaple nakonec pochopitelně nedošlo – v úředním popisu kaple, který byl sepsán 2. října 1787, bylo zdůrazněno, že

Obr. 10: Východní díl severního průčelí kostelní lodi s bývalou kaplí sv. Michaela.

Obr. 11: Pohled na kostel od východu.

„tuto kapli by nebylo možné – leda s velkými náklady – oddělit od kostela, jelikož by bylo nutno zazdít z této strany otvor do presbytáře a střechu kostela z této strany změnit“. Posléze bylo nařízením z 19. prosince 1787 rozhodnuto, aby zrušená kaple tvořící stavební součást kostela byla jakožto stavba nadále ponechána; její mobiliář však měl být stejně jako u jiných zrušených kaplí prodán v dražbě.¹⁹⁾ Větší oprava kostela byla prováděna roku 1802, a to současně s blíže nespecifikovanou opravou hřbitovní zdi; současně byl opravován i kostelní inventář. Následně se opravovaly střechy kostela a také kostelní okna se skleněnými terčíky. Ve dvacátých letech 19. století byla dosud šindelová krytina nad starou sakristií vyměněna za krytinu pálenou a znovu se překládaly střechy nad kostelem. Tesařský mistr Bartoloměj Kozelka roku 1834 opravoval starou zvonovou stolicí a roku 1839 krov nad západní předsíní.²⁰⁾

V roce 1852 se znovu opravovala a překládala krytina kostelních střech,²¹⁾ další opravy střech následovaly v le-

Obr. 12: Jižní průčelí kostela s přístavkem staré sakristie.

Obr. 13: Pohled z kruchty do zbarokované kostelní lodi s gotickým vítězným obloukem ve východním čele.

tech 1870 a 1886.²²⁾ Mezitím byl v roce 1856 opraven kostelní mobiliár; malíř Antonín Celerin (Zellerin) tehdy namaloval dva nové oltářní obrazy, a to na hlavní oltář a na oltář sv. Čtrnácti pomocníků.²³⁾ Z roku 1892 se dochoval účet stavitele Teischla za vydláždění kostelního kněžiště. Mezi následné drobnější zásahy před koncem 19. století lze počítat i zednické opravy, které v kostele prováděl zedník Dušek, a opravu zvonové stolice, provedenou roku 1899 tesařem Krupkou.²⁴⁾ V roce 1900 vyhotovil zednický mistr Vojtěch Dušek rozpočet na velkou opravu celého kostela, ke které však zřejmě došlo pouze ve velmi omezeném rozsahu.²⁵⁾

V letech 1902 a 1903 zedník Dušek z podnětu děkana Antonína Goetze provedl předláždění kostela, v němž byla dosud jen sešlá podlaha z pálených vepřovic. Nové cementové dlaždice byly dodány firmou Ferdinanda Vydry z Českých Budějovic, jenž zprvu nabízel pouze dlaždice bílé, které měl na skladě.²⁶⁾ Jak je patrné, dodal nakonec šestiboké dlaždice tří barevných odstínů, ze kterých byly na podlaze

lodi a kněžiště vytvořeny motivy různobarevných květin. Zřejmě při té příležitosti byly z podlahy vyjmuty staré náhrobní desky a necitlivě z nich byla vydlážděna bývalá kaple sv. Michaela a byl vytvořen příčný pás pod vítězným obloukem. Vydlažba cementovými dlaždicemi ovšem nebyla provedena důsledně – v uličkách mezi lavicemi a podélnými obvodovými zdmi lodi a také v jižním dílu podkruchtí zůstala dodnes starší dlažba cihlová.

Roku 1911 byl kostel vně i uvnitř opraven cementovými omítkami, nově vybělen a jeho střecha přeložena.²⁷⁾ V nově založené strakonické městské kronice z roku 1916 se mimo jiné v kostele připomíná několik náhrobků, z nichž byl dosud čitelný náhrobek rytíře Mikuláše Častolára Dlouhoveského z roku 1598.²⁸⁾

V roce 1918 se připomínají nespécifikované úpravy ve věži, které prováděl tesař Prokop.²⁹⁾ Následující oprava byla prováděna roku 1922, kdy se kostel opět ocitl v povážlivém stavu, jelikož sem zatékalo děravou střechou a rovný strop nad lodí se údajně prohnul.³⁰⁾ Bližší neznámé opravy, jejichž nutnost byla zjištěna v roce 1929, byly kolaudovány v květnu 1931.³¹⁾ V říjnu téhož roku nastoupil do úřadu nový strakonický děkan Jan Häusler, který následně (píše o tom v zápisech pořízených na přelomu let 1934 a 1935) nechal zřídit z bývalé kaple sv. Michaela novou sakristii a do kostela zčásti pořídil nový mobiliár.³²⁾

Roku 1941 zjistil Památkový úřad, že kostel sv. Václava je celkově opět ve velmi sešlém stavu. K požadované opravě pro nedostatek prostředků a kvůli omezení veřejných prací v důsledku postupujících válečných událostí nedošlo. Při náletu spojeneckých letadel na strakonické nádraží 29. dubna 1945 byla na severním boku kostela vyražena všechna okna a na několika místech poškozena střecha; tlakem vzduchu byl také roztrhán Zellerinův obraz hlavního oltáře. Okamžitě bylo přikročeno k provizornímu zabezpečení kostela; k důkladné opravě, kterou prováděl místní stavitel Josef Frank, došlo o rok později, v roce 1946. Podle zprávy tehdejšího zástupce Státního památkového úřadu dr. Václava Wagnera tu byly opraveny poškozené omítky, zaplněny všechny trhliny a celek vybělen a vytónován. Zničené okenní rámy byly nahrazeny rámy novými, jež byly „provedeny podle starých oken empirových“, a jejich zasklení bylo rovněž provedeno podle zachovaných starých

oken, přičemž vedení elektrického osvětlení, výbuchem vytrhané a spadlé, bylo uloženo do žlábků pod omítku.³³⁾

Poslední nezbytná oprava kostela se uskutečnila v letech 1969–1971. Dodavatelem úprav, které spočívaly zejména v obnovení všech omítek a přeložení krytiny, byl Jihočeský podnik pro údržbu památek Tábor. Při opravách bylo důrazně požadováno respektování vyjádření tehdejšího Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Českých Budějovicích.

Při místním šetření orgánů památkové péče v roce 1999 bylo zjištěno těžké poškození krovu nad bývalou kaplí sv. Michaela vlivem promáčení střešního pláště, jehož důsledky jsou na klenbě kaple zřetelně patrné dodnes. K nezbytné opravě krovu, krytiny a narušené podokapní římsy bylo bezprostředně vydáno rozhodnutí odboru výstavby Městského úřadu Strakonice s vyjádřením tehdejšího Státního ústavu památkové péče v Českých Budějovicích, kterým byla realizace opravy krovu rovněž sledována.³⁴⁾ Nejnověji, od roku 2008, jsou na kostele prováděna drobná zabezpečení krovových prvků.

Jak je patrné, mladší barokní a další zásahy do významné památky měly již více méně charakter nezbytných oprav a do památkové podstaty středověkého objektu, převléknutého Anselmem Luragem do barokní podoby, zasáhly jen zcela okrajově.

POZNÁMKY

- 1) J. Emler (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III*. Praha 1890, č. 471, s. 194–195.
- 2) A. Birnbaumová, *Město Strakonice*. Praha 1947, s. 18.
- 3) Domněnku, že zde Bavor III. mohl uvažovat o založení nového města, nadhodila již A. Birnbaumová.
- 4) Dendrochronologické datování prováděl v roce 2008 Ing. T. Kyncl.
- 5) V. V. Kremer, *Kostel sv. Václava v Strakonici v dějinách umění*, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích VII, 1970, č. 4, s. 24. Týž autor věnoval kostelu sv. Václava ještě další práci: V. V. Kremer, *Kostel sv. Václava v Strakonici*, Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích VII, 1970, č. 1, s. 23–29; č. 2, s. 19–24.
- 6) Národní archiv (dále NA), Řádový archiv maltézských rytířů (dále ŘA Malt), kart. 920.
- 7) Prameny k přestavbě kostela z roku 1738 (zádušní účet kostela a stavební rejstřík s přílohami) jsou uloženy v: NA, ŘA Malt, kart. 921.
- 8) O Luragovi nejnověji: R. Biegel, *Architekt Anselmo Lurago*, *Průzkumy památek XI*, č. 2, 2004, s. 119–154.
- 9) F. Kašíčka – B. Nechvátal, *Radomyšl*. Proměny městečka. Strakonice 1983, s. 33; B. Lijka, *Radomyšl*. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí. Radomyšl 1993, s. 188–194.
- 10) Jen povšechně, bez datace jednotlivých stavebních akcí, se o Luragově stavební činnosti na hradě (jde o barokizaci kostela sv. Prokopa a snad i o stavbu velké sýpky za hradem) zmiňuje stavebně-historický průzkum strakonického hradu: D. Líbal – M. Heroutová – M. Vilímková, *Strakonický hrad*. Stavebně-historický průzkum, Praha 1967 (strojopis), s. 169–170.
- 11) Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Velkostatek (dále Vs) Strakonice, kniha 716. Barokizace věže kostela sv. Prokopa byla spojena

Obr. 14: Pohled na zbarokovanou starší západní kruchtu s nárožní věží.

Obr. 15: Pohled k severozápadnímu koutu 3. nadzemního podlaží nárožní věže se šikmou spárou v západním boku, svědčící o starší výstavbě západního štítu kostela.

s dalšími menšími pracemi v kostele i na hřbitově, takže je popisována jako práce „při renovování kostelní věže, zhotovení nového krovu a střechy, zevnitřního ovrhnutí a bílení kostela, reparací střechy nad kostelem, vystavení nové kostnice, jako i také vyzdění a správy hřbitovní zdi a ostatní potřebné vykonané práce“. Zapláceno bylo za ni z důchodu panství celkem 972 zl. 23 kr. 1 ½ pen., z čehož 377 zl. 2 kr. 3 pen. obdrželi zedníci a 151 zl. 18 kr. 1 pen. tesáři. Z částky zaplacené zedníkům plných 95 zl. 48 kr. obdržel sám Lurago, který během těchto prací dvakrát Strakonice navštívil (poprvé přijel 17. února, tedy ještě před zahájením stavebních prací), zhotovil také potřebné plány a navíc do-

stával obvyklý tovaryšský groš, 75 zl. obdržel nejmenovaný pražský polír a zbývající částka byla vyplacena místním zednickým tovaryšům. Mezi dalšími řemeslníky, kteří zde pracovali, se setkáváme s mnohými jmény, která známe z barokizace kostela sv. Václava v roce 1738 – činní tu byli tesařský mistr Jakub Rabschitz, pokrývači Jakub a Daniel Marcovští i zámečník Jan Měřička, jen místo truhláře Vojtěcha Klečky je již nyní uváděna vdova Kateřina Klečková. Placeno bylo také za červenou barvu na obarvení šindelové střechy věže a příbramskému „plechařovi“ za pobití „hořejší věže“ bílým plechem. O věži kostela sv. Prokopa nejnověji: J. Varhaník – J. Kyncl, Chórová věž na dřevěném roštu. K stavebním dějinám hradu ve Strakonici, in: Dějiny staveb 2006. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2006, Plzeň 2006, s. 25–32.

- 12) P. Vlček (ed.), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004, s. 379.
- 13) Státní okresní archiv (dále SOKA) Strakonice, Děkaný úřad (dále DÚ) Strakonice, kniha 1, s. 187–189. Fundátorem nového oltáře sv. Čtrnácti pomocníků byl (jak bude později uvádět inventář z roku 1758 a zápis v knize kostelních účtů z roku 1759) krajský chirurg František Šmíd (SOKA Strakonice, DÚ Strakonice, kart. 21; SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha 724).
- 14) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha 713.
- 15) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha 724.
- 16) SOKA Strakonice, DÚ Strakonice, kart. 21. Tento inventář se sice zmiňuje o barokní obnově kostela, ale mylně ji připisuje velkopřevoru Čejkovi a klade ji do roku 1746, zatímco jak víme, tato obnova byla provedena již v roce 1738 za velkopřevora Königsegga a v roce 1746 velkopřevor Čejka pořídil pouze nový obraz sv. Václava na hlavní oltář; tato akvizice nového oltářního obrazu byla nepochybně důvodem tohoto omylu.
- 17) SOKA Strakonice, DÚ Strakonice, kniha 1, s. 410.
- 18) NA, České gubernium – Publicum (dále ČG-Publ), kart. 2943.
- 19) NA, ČG-Publ, kart. 2942.
- 20) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha 725; kart. 726.
- 21) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha 725, kart. 261; sign. X-B-5; kart. 372; kart. 726.
- 22) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 372.
- 23) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kniha 725; kart. 372; kart. 726.
- 24) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 372.
- 25) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 261, sign. X-B-5.
- 26) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 261, sign. X-B-5; kart. 372.
- 27) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 261, sign. X-B-5; SOKA Strakonice, DÚ Strakonice, kniha 1, s. 500.
- 28) SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, kniha 102, s. 91–93.
- 29) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 373.
- 30) SOKA Strakonice, DÚ Strakonice, kniha 1, s. 535.
- 31) SOA Třeboň, Vs Strakonice, kart. 261, sign. X-B-5.
- 32) SOKA Strakonice, DÚ Strakonice, kniha 1, nestránkováno.
- 33) NA, Státní památková správa, kart. 537.
- 34) Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, spisovna, Strakonice.

EIN UNBEKANNTES WERK VON ANSELMO LURAGO - DIE BAROCKISIERUNG DER ST. WENZELSKIRCHE IN STRAKONICE

Die Friedhofskirche des hl. Wenzel in Strakonice (Strakonitz, Kr. Südböhmen) ließ um die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts Bawor III. von Strakonitz erbauen, und zwar in dem heute ganz verschwundenen Dorf Lom, südöstlich von seiner Burg. Die Kirche diente dann (bis 1787) als Pfarrkirche für die Stadt Strakonice und besaß seit Anfang an heutige, recht monumentale Maße. Es bietet sich eine wohl berechtigte Vermutung dar, Bawor III. hätte an Stelle des Dorfes Lom eine neue, vor Überschwemmungen geschützte Stadt über dem regelmäßigen Grundriss mit einem ausgedehnten Marktplatz mit der Möglichkeit zur Weiterentwicklung zu gründen beabsichtigt. Die Kirche wurde wie üblich wohl vom Presbyterium gebaut, was auch die sekundäre Verwendung der vielleicht beschädigten Rippen im Mauerwerk des Schiffswestgiebels hätte beweisen können. Der Ausbau der Kirche verzögerte sich möglicherweise bis in die Regierungszeit des Nachfolgers Bawor III., seines Bruders Wilhelm v. Strakonitz. Aus der Wilhelms Zeit (1308–1359) stammt wohl auch der Zubau der vielleicht von Anfang an als Begräbniskapelle

beabsichtigten Seitenkapelle des hl. Michael, deren Rippengewölbe-glieder – identisch mit den im Chor – den Eindruck erwecken, sie würden von der selben Steinmetzenhütte gefertigt und dass der Kapellenausbau bereits an die Vollendung des Chors anschloss. Den nachträglichen Kapellenzubau beweist unserer Ansicht nach der beigefügte Chorstrebenpfeiler, den beim zeitgenössischen Ausbau der Kapelle ihre Ostmauer hätte zuverlässig ersetzen können. In der Regierungsperiode Wilhelms wurde in die Nordwestecke des Schiffs der Glockenturm eingebaut, den die ältere Literatur für den ältesten erhaltenen, noch unter dem Einfluss der romanischen Baukunsttraditionen erbauten Teil der Kirche hielt.

Die Beschädigung der Kirche in den Hussitenkriegen oder den nachfolgenden Unruhen der Periode Georgs von Podiebrad erzwang eine große spätgotische Kirchenrenovierung samt dem Wechsel aller Dachstühle für neue Konstruktionen. Die dendrochronologische Datierung einiger Teile des erhaltenen Dachwerks präziserte die Zeit seiner Erbauung um die Wende des dritten und vierten Viertels des 15. Jahrhunderts – in die Anfänge der Regierung Wladislaus Jagello, als Johann v. Wartenberg Großprior der Johanniterkommende war. Aus der Periode der Renaissance und dem dreißigjährigen Krieg stammen nur wenig bedeutende bauliche Eingriffe.

Der erwähnte Zustand hatte bis 1738 gedauert, als nach dem Entwurf Anselm Luragos die großartige Umwandlung aller Kirchenfassaden erfolgte, im Inneren dann vor allem die Barockisierung des Hauptschiffs und der Empore. Die Haupteingriffe am Außenmantel der Kirche bedeuteten den Höhenausgleich des Schiffs, Chors und der Kapelle mittels Außenmaueraufmauerung mit dem durchlaufenden Kranzgesims. Dem schlichten Zeltdach des Turms oder der Überlassung der älteren Maureradaptierung des Zugangs zur Empore im Turmuntergeschoss gemäß scheint es jedoch, dass Lurago bei seinem Entwurf mit Finanzmitteln der Johanniterkommende beschränkt war. Die eigentliche Ausführung des Baus führte an der Stelle ein nicht genannter Prager Polier, während die übrigen Arbeiten von den lokalen Handwerkern ausgeübt wurden. Die ganze barocke Renovierung des Kirchenschiffs stellte auch technisch ein außerordentlich anspruchsvolles Problem dar. Die Barockeingriffe stabilisierten das Bild der Kirche in die bis heute erhaltene Gestalt. Die Archivvermittlung, dass Anselm Lurago die Barockumgestaltungen der St. Wenzelskirche in Strakonice projektierte, ergänzt neuerlich die Übersicht der kreativen Tätigkeit dieses Prager Architekten, dessen Werke überwiegend Neubauten waren. Aufgrund der erwähnten Feststellung von der Urheberschaft des Barockumbaus der St. Wenzelskirche lässt es sich darüber hinaus davon überlegen, er sei wohl Ordensarchitekt der Johanniter gewesen; das beweist auch der weitere Archivfund, Lurago habe 12 Jahre später im J. 1750 den Turm der Strakonitzer Burghkirche des hl. Prokop barockisiert.

Die späteren Barock- und weiteren Eingriffe in das bedeutende Denkmal hatten den Charakter der unentbehrlichen Instandsetzungen und griffen in die Denkmalsubstanz des mittelalterlichen, von Anselm Lurago in die Barockgestalt adaptierten Gebäudes nur marginal ein.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Strakonice, gegenwärtige Situation der St. Wenzelskirche.

Abb. 2: Strakonice, Stadtansicht vom Ende des 18. Jahrhunderts. St. Wenzels-Friedhofskirche (links unten) schon in der gegenwärtigen Gestalt.

Abb. 3: Strakonice, Katastermappe der Gemeinde Bezděkov (z. Z. Nové Strakonice), 1837, Ausschnitt mit der Strakonitzer Burg und der St. Wenzelskirche (rechts unten).

Abb. 4: Strakonice, St. Wenzelskirche, Grundriss vom Erdgeschoss, Grundrisschnitt in der Höhe des 1. Obergeschosses, Dachwerk, Dächer und höhere Turmgeschosse in der bau-historischen Analyse (Aufnahme Fa. MURUS České Budějovice, korrigiert und ergänzt). Schwarz und dichte Netzschräffur – gotische Ausbautetappen, kreuzschräffiert – renaissancezeitliches Mauerwerk, schrägschräffiert – barockes Mauerwerk. Strichschräffur bedeutet hypothetische Einordnung.

Abb. 5: Strakonice, St. Wenzelskirche, die von Anselm Lurago barockisierte Fassade (Aufnahme Fa. MURUS České Budějovice, korrigiert).

Abb. 6: Strakonice, St. Wenzelskirche. Panoramatische Ansicht des Zugangs zur Kirche von Westen (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 7: Strakonice, St. Wenzelskirche. Westgiebel der Kirche mit der Vorhalle und dem Eckturm (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 8: Strakonice, St. Wenzelskirche. Eckturm mit einem Teil der Schiffsnordfassade, Ansicht von Nordosten (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 9: Strakonice, St. Wenzelskirche. Detail der Schiffsnordwandmit-telachse mit dem Eingangsportal (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 10: Strakonice, St. Wenzelskirche. Ostteil der Schiffsnordfassade mit der ehemaligen St. Michaelskapelle (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 11: Strakonice, St. Wenzelskirche. Ansicht der Kirche von Osten (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 12: Strakonice, St. Wenzelskirche. Schiffssüdfassade mit der zugebauten alten Sakristei (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 13: Strakonice, St. Wenzelskirche. Blick von der Empore ins barockisierte Kirchenschiff, an der Ostseite gotischer Triumphbogen (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 14: Strakonice, St. Wenzelskirche. Barockisierte ältere Westempore mit dem Eckturm (Foto F. Kašička, 2009).

Abb. 15: Strakonice, St. Wenzelskirche. Blick zum Nordwestwinkel des 3. Eckturmobergeschosses mit einer Schrägfuge an der Westseite, die den älteren Ausbau des westlichen Kirchengiebel (vor dem Turmbau) bezeugt (Foto F. Kašička, 2009).

(Übersetzung J. Noll)

BUDOVY CHLÉVŮ S PŘÍČNÝM USPOŘÁDÁNÍM STÁNÍ Z 2. POLOVINY 19. STOLETÍ

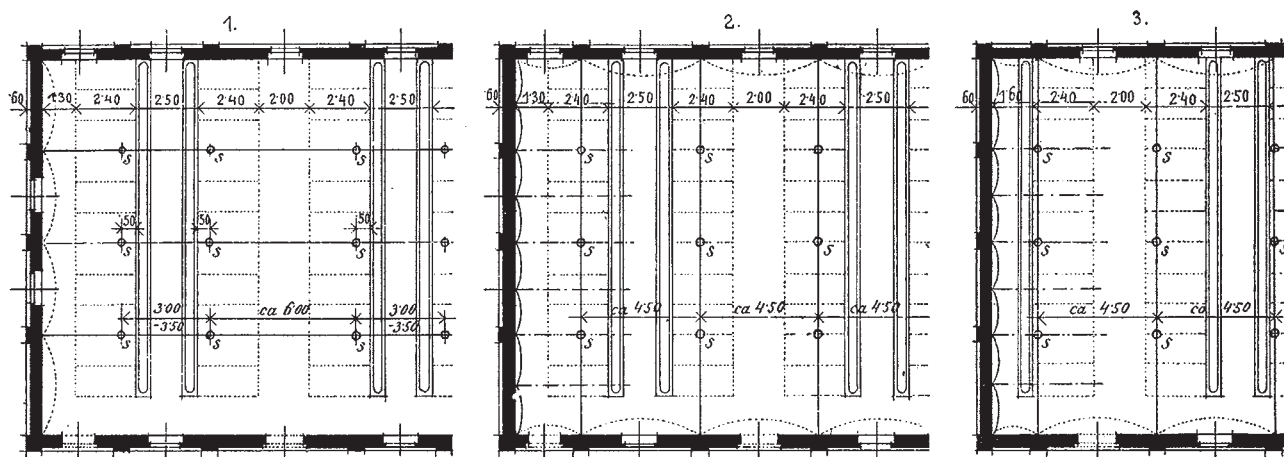
JAN ŽIŽKA

Pro uspořádání většiny velkých chlévů ve dvorech velkostatků v Čechách bylo typické podélné řazení stání hovězího dobytka. Krávy, nebo tažný dobytek, tedy stály nejčastěji ve dvou dlouhých řadách s hlavami otočenými k podélným obvodovým stěnám nebo ke středu budovy. Do po-

loviny 19. století převládalo umístění krmných žlabů přímo u stěn s jedinou obslužnou chodbou, tedy komunikačním pásem ve středu chléva. Při modernizaci a výstavbě nových chlévů od poloviny 19. století jsou žlaby odděleny od stěn krmnými chodbami nebo spolu s krmnou chodbou umístěny ve středu budovy. Chodby pro vyvážení hnoje a vyházení dobytka se pak nacházejí podél vnějších stěn.¹⁾

Od 70. let 19. století se objevuje nový typ chléva s příčnými obslužnými chodbami. Stání jsou tedy řazena příčně, kolmo k podélné ose chléva a dobytek stojí hlavami k sobě ve směru podélné osy chléva. Na základě plošného průzkumu asi 1100 hospodářských dvorů je možné říci, že toto uspořádání, které je typické pro německé oblasti, bylo v Čechách velmi vzácné.²⁾ I v poslední třetině 19. a na počátku 20. století u novostaveb chlévů jednoznačně převládalo podélné ustájení.

Chlévy s příčným stáním mají několik základních a typických společných znaků, popsanych v soudobé odborné literatuře.³⁾ Na nádvorní fasádě se v pravidelném rytmu střídají vstupy s jedním, případně s dvojicí oken. Na vstupy navazují příčné chodby sloužící k vyvážení hnoje, k dojení i k vyvádění dobytka. Mezi nimi a vyvýšenými krmnými chodbami, situovanými proti oknům, jsou vlastní stání s krmnými žlaby a odkalovacími žlabky. Vyvýšení krmné chodby umožňuje současně i lepší přehled. Podélnou komunikaci v chlévě zajišťuje chodba umístěná nejčastěji při nádvorní obvodové zdi. Chodba propojuje vlastní chlév s řezárnou-obročníkem umístěným buď ve středu budovy, nebo při jejím čele. Nosná konstrukce stropu musí být svým řešením, zejména osovou vzdáleností podpor, podřízena funkčnímu uspořádání chléva. Dalším typickým znakem budov chlévů s příčným stáním je jejich šířka, která je větší než u chlévů se stáním podélným. Šířku určoval funkčně a ekonomicky výhodný počet kusů stojících v jedné řadě. Příčné uspořádání bylo pokládáno za vhodné řešení pro chov krmného dobytka.⁴⁾ Těto skutečnosti zřejmě odpovídaly i dimenze skladovacích podstřešních podlaží-pícníků, úměrných počtu a druhu ustájených kusů.

Obr. 1: Vzorové půdorysy chlévů s příčným řazením stání s rozvrhem konstrukce podle V. Vočadla z roku 1914 – tabulka č. 16. Kromě rozvrhu stání, žlabů a obslužných chodeb je zde patrný rozvrh střídajících se otvorů (vstupů) a oken a zejména řešení konstrukce zastropení. Zaklenutí příčnými segmentovými klenbami je jedním z možných řešení. Důležitý je pak půdorysný rozvrh sloupů. První půdorys ukazuje variantu, kde rozteče sloupů reagují na šířky krmných chodeb. Princip tohoto řešení byl uplatněn zejména ve stáji pro voly v Tupadlech. Druhý půdorys ukazuje úpravu, která v podstatě odpovídá rozvrhu sloupů běžnému v lichtenštejnských chlévech. Sloupy o stejné vzdálenosti zde stojí v ploše stání symetricky podle os vstupů do chléva. Třetí půdorys ukazuje úpravu, kde vzhledem k přisazení čelní řady stání žlabem ke štítu se při stejné vzdálenosti střídají polohy sloupů ve stání a při konstrukci žlabů. Osy polí při tom leží v osách vstupů i oken. Tato varianta byla zřejmě aplikována v chlévě ve dvoře ve Vysoké Libni (repro z: V. Vočadlo, o. c. v pozn. 1).